

Za profesorom Ivom Možným

* 31. 8. 1932 † 10. 9. 2016

Správa o tom, že odišla jedna z posledných legiend československej sociológie, zaskočila. Nie pre vek, prof. Ivo Možný mal svoje roky, ale všetci, ktorí sme s ním prichádzali pravidelne do styku, sme boli znovu a znovu zaskočení jeho neutíchajúcou vitalitou, britkým úsudkom i inšpirujúcou sociologickou imagináciou. Patril k tým, ktorým sa väčšinou nedarí uhádnuť vek, vyzeral mladšie a mentálne bol bližšie ľuďom v strednom veku, akoby sa po roku 1989 snažil dohnať všetky tie roky, o ktoré ho na vrchole síl pripravila normalizácia. Ľudí ako bol Ivo Možný jednoducho neprehliadnete, keď vstúpia do miestnosti, je ich všade plno a energie mal Ivo Možný vždy na rozdávanie.

Ivo Možný patril k tým posledným zo svojej generácie, ktorí mali ešte ako mladí možnosť prísť na formálnej i neformálnej úrovni do styku s prvorepublikovými profesormi. A celý svoj život tak bol Ivo Možný pre nás mladších mostom medzi idealizovaným svetom prvej republiky a svetom súčasným, ktorý zvykneme vnímať kriticky a alarmisticky. Ale tá prvá republika a jej étos bola majákom, ktorý jemu, človeku dospelievajúcemu v živnostníckej rodine, ukazoval cestu. Snahu vrátiť Československo medzi najvyspelejšie krajiny sveta mali mnohí a v roku 1989 sme o tom hovorili všetci, no mnohí sme sa neskôr zľakli výziev, problémov a patológií, ktoré zanechalo budovanie sveta svetlých zajtrajškov. Ivo Možný bol krásny Don Quijote, ktorý sa rozhodol popasovať s veternými mlynmi, s tým, čo vyzeralo takmer nemožné, ako urobiť z rybacej polievky akvárium po tom, čo niekto pred 40 rokmi urobil z akvária rybaciú polievku.

Ivo Možný bol vizionár. V normalizačných rokoch, keď mal zakázané prednášať, no podarilo sa ho udržať na katedre, trávil so študentmi v kabinete dlhé hodiny čítal s nimi knihy a diskutoval. Ivo Možný sa snažil udržiavať plamienky, snažil sa vytvoriť jeden z ostrovov pozitívnej deviácie v normalizačnom Československu. Po roku 1989 tak on i niekoľko jeho študentov bolo pripravených na budovanie štandardného akademického prostredia. A vedel, že bez tvrdosti na seba to nepôjde. Spomínam si, ako sa i medzi nami študentami začiatkom 90. rokov tradovalo jeho krédo: „*Budeme dělat všechno tak, jakoby těch 40 let ani nebylo, jakoby jsme byli standardní katedrou v standardní zemi.*“ A nebolo to ľahké, to si mladší ľudia už ťažko dnes predstavia, neboli knižnice, v sociálnych vedách neboli iné ako sovietske knihy a neboli preklady relevantných autorov, neboli výkonné počítače, nebol internet, neboli peniaze na cestovanie. A nie všetci vedeli po anglicky tak, aby mohli čítať. Ale paradoxne tlak, ktorí na nás vyvíjal Ivo Možný, fungoval. Spomínam si, ako Ivo Možný trval na tom, aby sme čítali všetko v angličtine. Dnes je to na vysokých školách štandardné, no v roku 1992 to tak úplne nebývalo, po anglicky nevedeli poriadne ani študenti ani vyučujúci. No Ivo Možný trval na svojom a keď niektorí protestovali, že angličtinu na strednej škole nemali, Ivo Možný im s úsmevom povedal: „*Pane kolego, nic se neděje. Příští rok pojedete do Anglie, celý rok tam budete pracovat a budete se učit jazyk. Pak přijedete zpátky a uvidíte, jak skvěle se Vám bude studovat.*“ Môže to znieť tvrdo, ale Ivo Možný vedel, že bez obetí to nepôjde, že bývalá vyspelá európska krajina klesla hlbšie, ako si pripúšťala.

Fakulta sociálnych štúdií Masarykovej Univerzity, ktorá býva hodnotená ako jedna z lepších v bývalom Československu, je dieťaťom Iva Možného. Bez jeho neúnavnej aktivity by fakulta možno ani nebola, a ak áno, bola by veľmi iná a zrejme nie tak kvalitná. Masarykova Univerzita bola spočiatku mierne skeptická pri predstave budovania novej fakulty. Ivo Možný však mal už začiatkom 90. rokov víziu z katedry sociológie postupným delením vybudovať celú novú fakultu a vsadil na mladých ľudí. Vedel, že mladí urobia spočiatku veľa chýb, ale odmietal novú inštitúciu budovať so svojimi rovesníkmi, s tými, ktorí boli obeťami i spolutvorcami marazmu 70. a 80. rokov. A tiež treba dodať, že na začiatku 90. rokov sa Ivo Možný nemilosrdne zbavil viacerých, ktorí by mohli byť prekážkou budovania novej štandardnej vzdelávacej inštitúcie. Skeptici povedia – no ale Masarykova Univerzita mala na budovanie novej fakulty množstvo peňazí. Áno, ale i tie bolo potrebné vybojovať a Ivo Možný sa ukázal aj ako dobrý a tvrdý vyjednávač a biznismen.

Bol starosvetský i moderný zároveň. Dobré sa cítil medzi mladými ľuďmi, no súčasná neskorá moderna a už spomenutá prvá republika sa v ňom bila. Veľmi často začínal svoj príhovor na porade katedry slovami „Pánové...“, aj keď polovica ľudí v miestnosti boli ženy. Ale ženy na katedre to zvykli brať s úsmevom, v niečom to bolo tak milo starosvetské a prichádzajúce z iných čias, ktorých pripomínanie sme na ňom mali radi. Zvykol na mladších kolegov tlačiť, aby boli vo všetkom vždy profesionálni, hovorieval nám: „*Profesionál je jako nabitá zbraň, vždy připravena vystřelit, když je ten správný čas*“. Možno už nechcel vidieť, ako tento typ profesionalizmu z akademického prostredia dnes kradne ľudí, možností „strielať“ je dnes mnoho. Ale ako človek plne oddaný akademickému prostrediu, ktorý vždy odmietal ponuky zo sveta politiky a verejnej správy, však mal s tým tlakom na profesionalitu pravdu.

Ako sociológ bol Ivo Možný, nie prekvapivo pre jeho generáciu, ovplyvnený štruktúrnym funkcionalizmom. Preto po revolúcii priniesol originálne vysvetlenia, čo sa stalo s československou spoločnosťou v 70. a 80. rokoch a aký vplyv to malo na zmeny roku 1989. Jeho analýzy rodinného správania transformujúcej sa československej spoločnosti patrili k tomu najlepšiemu, čo bolo publikované v široko chápanej sociológii rodiny. Už na začiatku 90. rokov upozorňoval na negatívne demografické trendy v českej spoločnosti a volal po budovaní premyslenej migračnej politiky. A vo svojej argumentácii býval pragmatický, vždy opakoval, že Česká republika by mala vytvoriť systém, ktorý by jej umožňoval vyberať si tých najkvalitnejších migrantov ako hrozienka z koláča. Súčasná tzv. migračná kríza mu dáva za pravdu, ukazuje bezradnosť tvorcov verejných politík, ktorí nemajú ani pripravené inštitúcie, ani definované procesy ako sa popasovať so starnúcou populáciou.

Mnohí z veľkých ľudí sa stávajú legendami až po svojej smrti, keď si ich okolie uvedomí, čo všetko s nimi odišlo. Ivo Možný sa stal legendou už za svojho života a to zďaleka nielen vďaka svojej občianskej integrite a úctyhodným výsledkom svojej práce, ale i vďaka vizionárstvu, ktoré presahuje jeho plodný život. Česť Vašej pamiatke, pán profesor.

Michal Vašečka